

Recenzia cărții „On Anarhism” de Noam Chomsky

Alexandru Ionașcu

3 octombrie 2020

În *Micul dicționar al limbii române* apărut în anul 1974, așadar, în vremea regimului numit de obicei de istorici a fi comunism, substantivul „anarhie” este definit astfel: „Stare de organizare, de haos; lipsă de disciplină.”¹ În același dicționar, substantivul neutru „anarhism” era definit drept un „Curent politic mic-burghez care preconizează desființarea oricărei puteri și autorități de stat,” prin urmare, anarhismul era văzut a fi un pericol pentru autoritatea exclusivistă (și conservatoare social) a regimului trecut, nu-i nicio surpriză aici, dar cum este descris termenul în dicționarele recente? În *Dicționarul explicativ al limbii române* de azi, apărut la în 2008 la editura Litera, apare doar substantivul „anarhie” și este astfel definit: „Stare de dezorganizare, de haos într-o țară, într-o instituție etc.; lipsă de disciplină, de ordine”, însă nimic despre substantivul neutru „anarhism”, ceea ce ar putea fi considerat un regres și față de discursul din regimul trecut, discurs de obicei prezentat a fi deturnat de o singură ideologie foarte geloasă pe alte ideologii, dar, după cum putem observa, înregistra chiar și în dicționare mici, de circulație generală, cuvântul anarhism și îi nota, chiar dacă într-un mod depreciativ, însemnătatea. Ceea ce ne spune că regimul așa-zis comunist de dinainte de 1989, deși deținea toate pârghiile puterii, tot se temea de anarhism și de potențialul anti-autoritar al acestei etici socio-politice. Și pe bună dreptate chiar și un regim autoritar, care se prezenta a fi progresist social, se temea de potențialul anarhismului: așa cum arăta antropologul David Graeber, unul din principiile anarhiste este acela că puterea corupe și ierarhiile unor instituții ca armata sau corporațiile pot fi substituite prin asocierea voluntară și democratizarea vieții cotidiene, un model de organizare centrat pe „consimțământul liber al membrilor”. Totuși, de ce termenul anarhism lipsește dintr-un dicționar recent? La urma urmelor, după ‘90 nu mai există cenzură oficială și libertatea de expresie nu mai este restricționată; cu toate acestea, anarhismul este în continuare un pericol tocmai prin „ipotezele sale elementare”, cum arăta același David Graeber, că oamenii sunt rezonabili și se pot asocia voluntar în societăți egalitare și auto-gestionate, în absența instituțiilor de forță ca armatele și birocrăția guvernelor, iar dacă aceste comunități auto-gestionate nu ar mai conține ocupații tentaculare și fără rost precum „telemarketistii, avocații, gardienii din închisori, analiștii financiar, experții în relații publice, birocrății și politicienii”, munca ar fi mecanizată, ocupațiile periculoase ar dispărea și resursele ar fi redistribuite în mod egal. Evident, o asemenea viziune intră în contradicție chiar și cu o societate liberală, motiv pentru care anarhismul, deși pornește de la premiza că oamenii sunt rezonabili și se pot organiza în afara ierarhiilor, este văzut de către cei „bogați și puternici” drept o alternativă „extrem de periculoasă”. Această subminare explică de ce mai toate dicționarele au descris substantivul „anarhie” drept „stare de haos, dezorganizare și lipsă de disciplină”.

Interviurile și scrierile lui Noam Chomsky din volumul *On Anarchism* nu diferă prea mult de ce scria antropologul David Graeber în legătură cu „ipotezele elementare” ale anarhismului, universitarul și activistul american arătând că ar fi inutil să includem toate stilurile și tendințele de gândire și de acțiune într-o teorie generală sau ideologie anarhistă, atât de proteic și contradictoriu este termenul.² Dacă din anarhism se poate extrage o tradiție a gândirii libertare (și nu libertariene, cum adesea se face confuzia la noi, și voi arăta de ce), această tradiție evoluează mereu și este dificil, scrie Chomsky, să formulăm teorii cu doctrine specifice vizând schimbarea societății. Faptul că anarhismul nu pune la dispoziția analiștilor o doctrină socială solidă face ca acești analiști și politologi să respingă anarhismul drept ceva utopic, primitiv și amorf („formless”) sau pur și simplu incompatibil cu realitățile unei societăți complexe. În privința acuzelor că societatea este prea complexă ca organizarea voluntară și consimțământ liber să poată funcționa, David Graeber accepta justețea acestor argumente, în sensul că, într-adevăr, un oraș și o țară sunt entități extinse și, chiar și în cazul unei descentralizări în favoarea „micilor comunități”, coordonarea unor activități precum funcționarea căilor ferate și „direcția dezvoltării medicale” va rămâne în continuare o problemă dificilă. Însă antropologul anarhist credea că se pot găsi modalități democratice pentru decizii, mai ales că anarhiștii s-au străduit, de-a lungul vremii, pentru „a găsi modele ale unor societăți democratice funcționale”, la fel cum un anarhist nu crede că există un

¹ Ana Canarache, Vasile Breban, *Mic dicționar al limbii române*, p. 31, București, Editura Științifică, 1974.

² Noam Chomsky, *On Anarchism*, p. 1, anarhismul este atât de proteic, observă Chomsky, încât au autor francez din anii 1890 susținea că, precum hârtia, anarhismul suportă orice, chiar acele fapte la care un dușman de moarte al anarhismului doar ar visa.

„plan perfect” pentru organizarea unei societăți, cu atât mai puțin un plan care să fie impus societății.³ În acest punct, Chomsky este de acord că nimeni nu este suficient de inteligent încât să planifice de la zero și în detaliu o societate întregă, deci trebuie experimentat.⁴ Cum nimeni nu poate planifica o societate, deci și dispariția cultului personalității prezent într-o organizare piramidală, comunitățile ar trebui să conducă în mod democratic instituțiile economice și nimeni nu ar trebui să fie forțat să-și închirieze munca pentru a putea supraviețui, ceea ce în secolul al XIX-lea se numea ‘wage slavery’, termen ce nu mai necesită nicio traducere. În intervențiile lui Chomsky, apar două realități istorice care i-ar șoca pe comentatorii de la noi.

Ideile libertare se dezvoltă începând cu Iluminismul, mai exact, cu jumătatea secolului al XVIII-lea, când *Discursul asupra inegalității* al lui Rousseau îi șochează pe cei din juriul Academiei din Dijon, pentru care textul fusese destinat, prin punerea la îndoială toate instituțiile sociale din acea vreme, mai ales controlul individual asupra proprietății și averii, iar controlul celor bogați asupra celor săraci este exercitat prin legi care se adresează tuturor; dacă aceste puterea uzurpării este ilegală chiar prin natura sa, astfel încât înlăturarea unui tiran este la fel de legitimă precum era autoritatea sa asupra supușilor.⁵ Patru decenii mai târziu, Kant apăra Revoluția Franceză respingând ideea că unele comunități nu sunt pregătite pentru emancipare, precum șerbii față de aristocrați, exemplul lui Chomsky: dacă am accepta o asemenea premiză, ar însemna că nu ar mai exista emancipare pentru nimeni, deoarece nu se poate ajunge la o maturitate necesară libertății dacă libertatea nu este dobândită de la început și o persoană nu-și poate folosi abilitățile în absența emancipării. La fel de șocant pentru comentarii autohtoni este observația lui Noam Chomsky că liberalismul clasic era anticapitalist: Adam Smith credea că oamenii trebuie să fie liberi și să nu fie supuși diviziunii muncii, ‘‘which destroys them’’, autorul Avuției națiunilor fiind în favoarea piețelor deoarece credea că oamenii trebuie să fie egali și să dețină controlul asupra muncii lor, la fel cum mai credea și într-o noțiune precum solidaritatea. Cu toate acestea, Chomsky evidențiază cum ediția bicentenară a lucrării *The Wealth of Nations* distorsiona ce scria Adam Smith despre diviziunea muncii, anume, că este un lucru îngrozitor și un guvern trebuie să intervină pentru ca oamenii să nu fie distruși de aceste procese. Liberalii clasici din secolul al XVIII-lea credeau că oamenii depind de controlul pe care îl pot exercita asupra muncii lor și umanitatea lor înseamnă posibilitatea de-a se manifesta creativ în funcție de propriile lor decizii și alegeri. Alți liberali ai vremii credeau că putem admira un obiect produs de un muncitor, dar vom fi îngroziți când vom vedea ce-a devenit acel muncitor, deoarece și-a pierdut umanitatea și a devenit o mașinărie.⁶ Peste o jumătate de secol mai târziu, politicianul și scriitorul Alexis de Tocqueville arăta că pot exista sisteme în care tehnica avansează, însă muncitorul involuează, ceea ce este inuman.⁷ Chiar dacă primii liberali din secolul al XVIII-lea apreciau preeminența autonomiei în fața exigențelor muncii, critica lor se desfășura într-o lume în care autoritarismul însemna sistemul feudal și biserica, deci capitalismul industrial încă nu apăruse și ei nu puteau să-i prevadă efectele devastatoare asupra vieții umane, cât, mai ales, necesitatea intervenției statului. După cum arăta Karl Polanyi în *Marea transformare*, piața liberă nu se poate ajusta fără a distruge omul și a transforma mediul natural într-o pustietate (‘‘wilderness’’). Cât despre piața liberă care se auto-reglează, Chomsky scrie că este un mit al dreptei – părțile din economia Statelor Unite care sunt competitive pe plan internațional, precum agricultura intensivă și tehnologia

---

³ Un singur plan, oricât de bine ar fi pus la punct, nu ar putea funcționa, arată David Graeber, din simplul motiv că nu ne putem imagina toate problemele apărute în momentul în care vom începe construcția unei societăți democratice, dar această imprevizibilitatea nu ar trebui să ne descurajeze, deoarece ‘‘ingeniozitatea umană’’ va reuși să rezolve problemele apărute pe parcurs, mai ales că principiile anarhiste sunt și ‘‘principiile fundamentale ale decenței umane’’, a se vedea broșura *Ești anarhist/ă? Răspunsul te-ar putea surprinde*, tradusă la editura Pagini libere și din care provin citatele David Graeber.

⁴ ‘‘I don’t think you can lay it out in *detail* – nobody’s smart enough to design a society; you’ve got to experiment.’’ A se vedea *On Anarchism*, p. 22.

⁵ Citatul evidențiat de Chomsky este revelator: ‘‘Force alone maintained him, force alone overthrows him.’’

⁶ ‘‘because that’s not really behaving like a human being, it’s just behaving like a machine’’, scria Wilhelm von Humboldt.

⁷ ‘‘the art advances and the artisan recedes’’, citatul din Tocqueville evidențiat de Chomsky, pe marginea căruia arată că muncitorul este cel care contează și oamenii își pot îndeplini potențialul doar dacă dețin controlul asupra muncii pe care o fac, chiar dacă acest lucru înseamnă o eficiență economică redusă.

înaltă, beneficiază de subvenții din partea statului, în timp ce industria farmaceuticelor beneficiază de cercetarea finanțată public.

Ca gânditor anarhist, Noam Chomsky adoptă o poziție pragmatică și crede că, deși varietățile de anarhism au urmărit demantelarea puterii statale, totuși, nu este nicio contradicție dacă alegem să apărăm acele trăsături ale puterii statale care se află sub asediu, adică tot ce înseamnă statul social. Statul social, pentru Chomsky, este esențial pentru ca un copil să aibă accesul la hrană și servicii medicale, drepturi și programe puse la punct în cadrul statului-națiune, după un secol de lupte dure duse de mișcarea muncitorească și de socialiști. Și cum, în prezent, există un efort concertat ca aceste drepturi umane, câștigate în occident în urma unor lupte grele și dureroase pentru cei implicați, să fie anulate,⁸ statul social trebuie apărat viguros și continuu, iar scopul imediat al anarhiștilor angajați este acela de-a apăra unele unele instituții statale, în timp ce se asigura că participarea publicului este mai extinsă; prin urmare, trebuie să înfruntăm problemele apărute pe parcurs și să ținem minte că, realist vorbind, statul și sistemele politice, cu toate defectele lor, asigura oamenilor posibilitatea de-a participa la mersul societății, un avantaj pe care instituții precum corporațiile nu-l au. De fapt, extrema dreaptă caută să slăbească ("weaken") instituțiile guvernamentale pentru ca deciziile importante să fie în mâinile corporațiilor și publicul să nu mai fie implicat în luarea deciziilor. Prin extrema dreaptă, Chomsky are în vedere o versiune americană numită „libertarianism”, ceva numit drept o aberație care nu trebuie luată în serios. De ce această versiune de dreapta radicală nu trebuie luată în serios? Pe lângă opoziția față de taxe, libertarianismul s-ar distruge în două secunde dacă ar fi aplicat, din cauză că libertarienii din mediul academic american Murray Rothbard descriu o lume în care nu există drumuri deoarece oamenii sunt atât de egoiști, încât nu-i interesează construirea unor drumuri pe care nu le vor folosi, dar dacă vrei să te deplasezi de la punctul A în punctul B, te alături altora care vor să parcurgă această distanță, construiești drumul, apoi puneți o taxă pentru cei care vor să-l folosească; dacă te deranjează emisiile automobilului cuiva, îl dai în judecată. Cine ar vrea să trăiască într-o asemenea lume? Se întreba retoric Chomsky, și chiar dacă cineva ar dori să trăiască în paradisul libertarian, un loc în care nu există drumuri deoarece toți sunt egoiști nu ar funcționa nici două secunde, iar cei prinși într-un asemenea loc nu ar dori decât să evadeze sau să se sinucidă – "all you'd want to do is get out, or commit suicide or something."

Definiția importantă dată de Chomsky anarhismului se referă la demantelarea acelor forme de autoritate și de opresiune care provin din ere în care puteau fi justificate, oricât de paradoxal ar suna asta, în ceea ce privește protecția sau dezvoltarea economică, dar care acum țin pe loc dezvoltarea materială și culturală. Prin urmare, nu va exista o doctrină a progresului social care să funcționeze atât pentru prezent, cât și pentru viitor, cu toate acestea, așa cum arăta anarho-sindicalistul – o variantă a anarhismului din Europa primei jumătăți a secolului XX, prezentă în special în Spania din vremea războiului civil – Rudolf Rocker arăta că problema din vremea noastră (se referea la prima jumătate a secolului trecut) este eliberarea omului de exploatarea economică și ieșirea sa din subordonarea politică și socială. După cum se vede, o problemă relevantă și acum, nu doar în prima jumătate a secolului XX. Ideea din spatele anarhismului este că acel care exercită autoritatea are obligația ("burden of proof") de-aș justifica această autoritate. Iar dacă o structură autoritară nu-și poate justifica utilitatea, trebuie demantelată. Motiv pentru care anarhismul a fost persecutat de-a lungul vremii de structurile statale, precum în intervalul 1919-1920, când în Statele Unite anarhiștii au fost vânați, deportați sau uciși, persecuții care s-au extins și asupra socialiștilor în ceea ce s-a numit prima Red Scare, panica roșie produsă, printre altele, și de impactul revoluției bolșevice din Rusia. Că oamenii ar putea scăpa din ghearele puterii este o idee înspăimântătoare pentru oricine deține puterea – și Chomsky îl dă ca exemplu chiar și pe intelectualul conservator Allan Bloom, a cărui *The Closing of the American Mind* a fost tradusă de editura Humanitas, prin urmare, este un preferat al conservatorilor noștri, care se temeă că anii '60

---

⁸ "the accelerating effort that's being made these days to roll back the victories for justice and human rights which have been won through long and often extremely bitter struggles in the West..." , p. 40.

însemnau prăbușirea fundamentelor civilizației occidentale, din simplul motiv că studenții își puneau la îndoială profesorii și nu mai acceptau ce li se spunea.

Oricine dorește să reflecteze asupra formelor de autoritate, provenienței lor și cât de utile mai sunt acum, dar și asupra evoluției și reușitei acestei mișcări, dar și ceea ce înseamnă puterea și cum funcționează, textele și interviurile lui Noam Chomsky din volumul *On Anarchism* sunt o lectură de nelipsit.

Biblioteca Anarhistă

Alexandru Ionașcu
Recenzia cărții „On Anarhism” de Noam Chomsky
3 octombrie 2020

<https://ro.baricada.org/>

ro.theanarchistlibrary.org